

Over de taal van Staphorst, Rouveen en IJhorst

De taal van Staphorst, Rouveen en IJhorst: Zuiddrents

Op de streekaalkaart van Nederland uit de Bosatlas is te zien dat Staphorst, Rouveen en IJhorst in het roze gebied liggen. Dat is het gebied waar een variant van het Nedersaksisch wordt gesproken die Zuiddrents genoemd wordt. Ook een smalle strook langs de Dedemsvaart hoort daarbij; globaal is dat het gebied van de veenontginningen. Deze kaart is gebaseerd op de oudere dialectkaart die Jo Daan in 1968 tekende voor de *Atlas van Nederland*.

Het grootste deel van West-Overijssel behoort tot het grote Gelders-Overijsselse taalgebied.



Naar: de streekaalkaart uit De Bosatlas van Nederland. Groningen 2007.

De grens tussen het Zuiddrents en Gelders-Overijssels

De taalkundige grens tussen het Gelders-Overijssels en het Zuiddrents wordt gevormd door de scheiding tussen het gebied waar verkleinwoorden worden gevormd met klinkerwisseling (Gelders-Overijssel) en het gebied waar dat zonder klinkerwisseling gebeurt (Zuiddrents). Enkele voorbeelden:

Gelders-Overijssels

boek (= buik) – *bukien*

dak – *däkkien*

pot – *pöttien*

Zuiddrents

boek-boekie(n)

dak-dakkie(n)

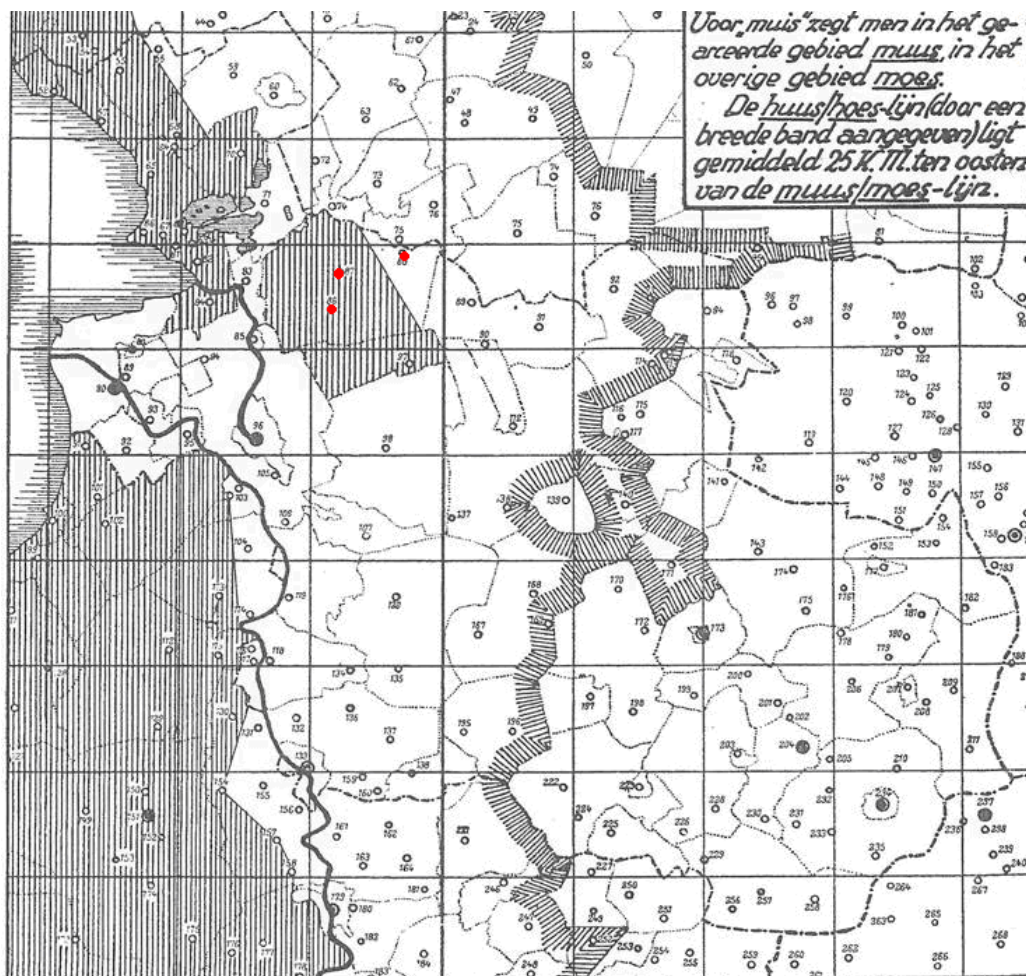
pot-pottie(n)

In het Zuiddrents, ook in Staphorst en omgeving, wordt de slot-*n* van het verkleinwoord vaak weggelaten. Daar wordt dus vaak gehoord: *dakkie*, *pottie*, in plaats van *däkkien*, *pöttien*.

Deze taalkundige grens loopt ongeveer daar waar in de 19e eeuw de Dedemsvaart dwars door een grotendeels onbegaanbaar hoogveengebied werd gegraven.

Andere bijzonderheden van het dialect van Staphorst en omgeving:

Staphorst en omgeving is een gebied waar *muus* wordt gezegd voor 'muis', terwijl in het gebied eromheen *moes* wordt gezegd. Dat is te zien op het hierbij afgebeelde kaartje van G.G. Kloeke uit 1931



Huus-hoes/ muus-moes-kaart van G.G. Kloeke. Uit: Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), Overijssel. Deventer, p. 840.

Het *muus*-gebied van Staphorste en omgeving is het bijna vierkante verticaal gearceerde gebied; Staphorst, Rouveen en IJhorst zijn aangegeven door rode stippen.

In IJhorst zeggen ze dus *moes*!

Langs de oude Zuiderzeekust zegt men ook *muus*, maar in de rest van Overijssel *moes*!

De lijn die op deze kaart van noord naar zuid door het midden van de provincie loopt, is de *huus-hoes-grens* (*huus*, *hoes* = huis). Deze loopt ongeveer tussen Twente en Salland.

In Staphorst en omstreken kun je dus last hebben van *muzen in huus*, maar in Zwolle hebben ze soms *moezen in huus*.

Bijzonder is ook dat men in Staphorst en omgeving *störk* zegt voor 'ooievaar', terwijl men elders in de regio het woord *eileuver* kent (zie kaartje 25 uit A. Sassen: *Het Drents van Ruinen*. Assen 1953).

In Zuidwest-Drente en het Friese Stellingwerf is *störk* of *stork* ook bekend.

Speciaal zijn ook de volgende woorden:

- *sjoerstick* = trekhout voor één paard (Sassen 1953 (zie de literatuurlijst hieronder), kaartje 20); *sjoerstick* komt ook voor in de Stellingwerfen; verder is het in de omgeving *eemter*, naast andere woorden.
- *ezelvarken* = egel (in de omgeving: *iggelvarken*, *stekelvarken* e.d.) (Sassen 1953, kaartje 26).
- *besse* = opa.
- *böppe* = oma.
- *an diek*, *van diek* (*de melkbussen van diek alen*) = aan de weg, van de weg: ontbreken van het lidwoord.
- telwoord *drei*, *dree* = drie: ook in Zuid-Drenthe.
- *oe*-achtige klank in Ned. *ook*, *zo*, *komen*.
- *ie*-achtige tweeklank (fonetisch [i:^ə]) in *stege*, *bere*, *gevel*.
- *ää*- of *èè*-achtige klank in *vaeke* = vaak, *waeter* = water. In IJhorst wordt in deze woorden een *aa* gezegd.
- vooral IJhorst heeft soms een verkleinwoord op *-die(n)*, net als het Drents: *bösseldie(n)* = borsteltje, *aoderdie(n)* = adertje, *otterdie(n)* = ottertje, *guldendie(n)* = guldentje. Staphorst en Rouveen hebben hier *-tie(n)*.

Uit de woordenlijst van Ebbinge Wubben

Wat denkt u dat de volgende woorden en zinnestjes betekenen:

(de oplossing vindt u aan het eind, na *Verder lezen/studeren/luisteren*)

1. *Daor komp de biestebeu an.*
2. *Damberbeienbossien.*
3. *Op haozewortels hen Möppelt.*
4. *Ik wil 't in de hoed graag.*
5. *Hi'j hef kraakens op de horens.*

Verder lezen/studeren/luisteren

De woordenlijst van C.H. Ebbing Wubben is afgedrukt in:

Ebbing Wubben, F.A. en C.H. Ebbing Wubben, *Plaatsbeschrijving der gemeente Staphorst, provincie Overijssel & Staphorst en Rouveen. Aantekeningen over kleding, woninginrichting, volksgebruiken, spelen en de molen, benevens een woordenlijst* (1907); Fascimile-uitgave 1980 Krips Repro Meppel.

De woordenlijst is ook in twee delen verschenen in de *Driemaandelijkse Bladen* jg. 6 (1907).

Op de IJsselacademie is een tijd lang voorbereidend werk gedaan voor een boek over de dialecten van Staphorst, Rouveen en IJhorst. De basis daarvan vormt het door dr. H. Bloemhoff in de jaren 1978-1981 verzamelde materiaal. Als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de IJsselacademie heeft hij toen een schriftelijke enquête in het hele werkgebied van de Academie opgezet, waarbij woorden/klanken zijn afgevraagd, maar ook werkwoordvormen, verkleinwoorden, meervouden, zinsconstructies.

De onduidelijkheid van de uitspraak van de klanken op basis van het schriftelijke materiaal maakt het noodzakelijk aanvullend onderzoek te doen, maar daar is tot nog toe geen gelegenheid voor geweest.

Het materiaal is voor belangstellenden in te zien.

De taal van Staphorst komt ook aan de orde in

Coster, W., Canon van Staphorst, IJhorst en Rouveen. Een geschiedenis van vijftig vensters. Staphorst (Hist. Ver.), 2010.

Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), *Overijssel*. Deventer, p. 820-851.

Sassen, A. *Het Drents van Ruinen*. Assen 1953.

Andere uitgaven:

Lier, H. en J., *Moer, ik goa noar böppe. Eerste Stappester prentenboek*. Kampen (IJsselacademie) 1998.

Akkerman-Koobs, G., *De kikker en andere verhalen*. Luister-cd. Kampen (IJsselacademie), 2006.

Oplossingen:

1. Biestebeu = boeman; dit zei men tegen stoute kinderen
2. Jeneverbessenstruik
3. Op kousevoeten naar Meppel
4. Ik wil het heel graag
5. Dit zegt men van een oneerlijk mens